

રૌયલ નાટક મંડળી.

સાચો સંન્યાસ.

નાટકનાં ગાયનો અને ટુંક સાર.

જ્યાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,
રૌયલ નાટક મંડળીના માલિક.
શેઠ મહાશંકર વેણીશંકર.
હાલ ચુકામ. સુરત. લેફ્ટીનન્ટ થીએટર.

લેખક:—

પ્રોફેસર હરીલાલ મૂળશંકર હરીનંદ મૂળાણી.
માસ્ટર એન્ડ સાયન્સ.

ડાયરેક્ટર:—

મી. સોહરાબજી મેહરવાનજી. કાનક.
ધી જેન એકનાકેક પ્રેસ લીમિટેડ અમદાવાદમાં વાણિજ્ય
વાણિજ્ય ક્ષેત્રે પ્રસિદ્ધ કર્તા બાદે અર્થ.

આવૃત્તિ ૩ જી. મેલ ૫૦૦૦.

(સર્વ હક પ્રસિદ્ધ કરનારને સ્વાધીન છે.)

સંવત ૧૯૮૧

સ. ૧૯૧૩

મૂલ્ય ૦-૪-૦

૧૨૨૬૮

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૨૬૫

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગૂજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨, ૨૬૮- વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ સિદ્ધાન્ત સિંચાઈ

વિષય ૬-૨-૪

નાટકનાં મુખ્ય પાત્રો.

પુરુષ-પાત્રો.

માધવાચાર્ય.....	સન્યાસી.
રાજા.....	કાશીનો.
પશુપતિ.....	કાશીનો પ્રધાન.
હેમચંદ્ર.....	મગધનો રાજકુમાર, માધવાચાર્યનો શિષ્ય.
વિલાસ.....	હેમચંદ્રનો બાળમિત્ર.
સેનાપતિ.....	શત્રુનો.

સ્ત્રી-પાત્રો.

રાણી.....	કાશીની.
સુમન.....	અનાથ આશ્રમમાં ઉછરેલી કાશીની રાજકન્યા, હેમચંદ્રની સ્ત્રી.
મનોરમા.....	માધવાચાર્યની પુત્રી પશુપતિની સ્ત્રી.
મિરજા.....	સુમનની બાલ સખી, વિલાસની સ્ત્રી તે ઉપરાંત દત્ત, અનાથાશ્રમની બાલિકાઓ નાગરિક જનો, સ્ત્રીઓ બાળકો, મારાઓ, સીપાઇઓ વિગેરે વિગેરે.

સામ્યો સંન્યાસ.

નાટકનો ટુંક સાર.

કાળના પરિવર્તન સાથે વ્યક્તિ ધર્મ શું બદલાતા નહિ હોય ? નીતી અને ધર્મના સિદ્ધાંતોને શુદ્ધિપૂર્વક સમયાનુકૂળ કરવા એ પણ એક ધર્મ નથી ?

એક વખત એવો હતો, સંન્યાસી જગત માત્રની જગજગતજી સત્ ચિત્તા ધ્યાનમાંજ સમય વીતાડતા. આજ સંન્યાસ ધર્મની એ કલ્પનામાં સ્થેજ દરક કરવાથી સારાં પરિણામ આવવા સંભવ છે. સંન્યાસ એટલે સ્વાર્થ ત્યાગ. પોતાનાં સુખને ખાતર હરકોઇ જાતની કાર્ય પ્રવૃત્તિનો અભાવ, એટલું મૂળ સત્ર કાયમ રાખી, પરાયે જીવન સમર્પણ-અન્ય જીવોના ઉદ્ધાર અર્થે કાર્ય વહન, એટલું સત્ર ઉમેરવાથી આજના “ સામા સંન્યાસ ” ની કલ્પના વધારે સુંદર થાય છે; એટલુંજ નહિ, પણ એમાં લેકિતું કલ્યાણ સમાયલું છે, એ બતાવવાનો આ નાટકનો હેતુ છે.

પૂર્વ વૃત્તાંત.

પૂર્વે મગધ સંન્યાસી શ્રેષ્ઠ તરીકે માધવાચાર્ય નામનો કોઈ સંન્યાસી પેલાના પૂર્વજમંદી પુત્રિ મનોરમા સાથે રહેતો હતો. એનો પ્રભાવ અને રાજ્યમાં એનું માન અમાપ હતાં.

એ મનોરમા બાલપણમાં પશુપતિ નામના એક મા બાપ વિનાના બ્રાહ્મણ પુત્ર સાથે રમતી. એવી રમતમાં એક વખત તેઓએ ક્રમ પ્રતિષ્ઠા પણ લીધેલી. પણ એટલામાં તો કાકા, કાકીના ત્રાસથી બચવા પશુપતિને મનોરમાની વિદાય લઈ દેશ છોડી જવું પડ્યું. વિદાય લઈ નીકળેલ પશુપતિ કિશોર અવસ્થામાંજ કાશીએ પહોંચ્યો અને સુભાએ રાજ્યની નોકરીમાં રહ્યો. તે સ્વભાવે પ્રતાપી અને શુદ્ધિશાળી હોવાથી તે ઉત્તરોત્તર ઉંચી પદવીએ ચડતો ગયો, અને નાટકની શરૂઆત વખતે તો તે કાશી રાજ્યનો માનીતો, રાજ્યમાં એક હથ્થી સત્તા ચલાવનાર, પ્રધાન મંત્ર ગયેલ છે. વૃદ્ધ રાજા આજ કાલ એના હાથમાં રમકકાં માફક વર્તે છે. અહીં મનોરમા અને માધવાચાર્યનું શું થયું તેની તપાસ કરીએ. મગધનો યુવરાજ હેમચંદ્ર કિશોર વયથીજ બહો પ્રતાપી

હતો. તે બધું શિક્ષણ માધવાચાર્ય પાસેથી પામતો હોવાથી તેની સ્વાભાવિક શક્તિઓ ધણી ખીલી નીકળી હતી. કેટલાક વર્ષોથી શત્રુઓ મગધ સેવા તરફી રહ્યા હતા. પણ હેમચંદ્રથી ધણા કરતા હતા એક વખત હેમચંદ્રને પરદેશ ગયેલ જાણી, એ તકનો લાભ લઈ એકિચિતો હંફવો કરી તેમણે મગધ દેશ લઈ લીધા અને એ લડાઈમાં હેમચંદ્રના પિતાએ પ્રાણ પોયા. રાજ્યકાંતિ થવાથી માધવાચાર્ય મગધ છોડી ગયા અને કેટલાક વર્ષો હેમચંદ્રને વિશેષ શિક્ષણ આપી ભાવિ યુદ્ધ માટે તૈયાર કરવામાં ગાળ્યાં. એટલામાં એના જાણવામાં કાશી રાજની અધમ હાલતની વાત આવી. તેને કંઈક એમ પશુ જાણાયું કે કાશી ઉપર શત્રુઓની કરડી નજર છે. હેમચંદ્ર હવે યુદ્ધ માટે તૈયાર વીર નર બની રહેલ છે, અને મગધ પાછો મેળવવામાં સૈન્યની મદદ તો જોશોજ. તો કાશી રાજ્યને પણ જો શત્રુ સામેો થવું પડે તો એની સાથે મળી જઈ, સામાન્ય શત્રુને એકજ સૈન્યથી પરાજીત કરી, કાશીનો બચાવ અને મગધ પાછો મેળવવાનું કર્તવ્ય, બન્ને એકજ ધાએ કરવાં એ યુક્તિ કેટલાક દિવસોથી મનારમાને લઈ તે કાશીમાં આવેલ છે. અને દરબારમાં પોતાની પ્રતિષ્ઠા જમાવી રહેલ છે.

સંકેત મુજબ, કેટલાક દિવસો પછી હેમચંદ્ર પણ કાશી નગરમાં આવી પહોંચે છે. ત્યાંથી નાટકની શરૂઆત થાય છે.

મંગળાચરણ—સૂતધાર અને નટી વચ્ચે નાટકના ઉદ્દેશ વિષે વાતચિત, અને ભારતનાં ભવિષ્ય માટે શુભ વાંચના.

પ્રવેશ ૧ હો—કાશીમાં ગંગાતેતીરે રાજ્યને. ખર્ચે ચાલતો અનાથ બાલાશ્રમ. તેની વ્યવસ્થા જેવા રાજા વિગેરે આવવાના હોવાથી આશ્રમને શાસ્ત્રી, મહાધુમ કરવામાં આવી છે. સમારંભનો બસો ભરે સુમન નામની ન્હાની પણ તેજસ્વી બાલાપ્રજ્ઞ નાંખણમાં આવ્યો છે.

એ સુમન કેટલું રસતામાં રસપ્રણી કાઠ અનાથ કન્યા જેવાં તો તેના દિદાર નથી ત્યારે એ કેટલું હશે ?

અરે યશુ શંભળો ! વાજતે યજ્ઞતે મહારાજાની સ્વારી તો આવી પણ પહોંચી, આશ્રમ વૃદ્ધ રાજા પાછળ મથપાતિ પ્રધાન અને તેની પાછળ નાચનારો વગેરે

સુમન વધાવવા આગળ વધે છે. રાજા તો એને જોઈને રહે છે! જાણું કેમ પોતાની જ પુત્રી પ્રત્યે જોતા ન હોય, એવી ઉર્મિઓ એના હૃદયમાં ઉઠે છે. સુમનની વાતોથી પણ એ ઘણો પ્રસન્ન થાય છે. પછી બધાં આશ્રમમાં જાય છે. સુમન તેની સખી ગિરજા સાથે માતાના મંદિરમાં દર્શન કરી આશ્રમ તરફ વળે છે.

પણ સુપા! એ કાણુ? બે અળખયા સરદારો સંતાતા છુપાતા આ આશ્રમમાં શું કરે છે? તેઓ શત્રુના સેનાપતિના ગુપ્ત ચરો છે. સેનાપતિએ કેટલાંક વર્ષો પહેલાં એક દિંદુ કન્યાને ગંગામાંથી કુચ્છતી બચાવી આ આશ્રમમાં મૂકેલી આજ એને ખબર પડે છે કે ઉછરી મોટી થતી એ કન્યા સુમન ખીજ કાષ્ટ નહિ પણ કાશી રાજાની ગુપ્ત થએલી છોકરીજ છે. સેનાપતિ આગકાલ કાશીનું નાજ્ય લગાઈ કર્યા વિના પ્રપંચથી હાથ કરવા માગે છે. અને તેમાં અનાથાશ્રમમાં ઉછરતી છતાં રાજા કન્યા સુમન એક આડખોલી છે. તેને દૂર કરવાના ધરાદાથી આ બે વિશ્વાસુ સરદારોને એને ઉપાડી લાવવા મોકલ્યા છે. તે મુજબ તેઓ પાછળથી જઈ સુમનને ઓચિંતી પકડે છે. પણ તુરતજ ગિરજા જીમ પાડી ઉઠે છે, અને બરાબર અછુતિ વખતે માધવાચાર્યને કાશીમાં મળવા નીકળેલ હેમચંદ્ર પોતાના મિત્ર વિલાસ સથે આવી પહોંચે છે. અને કુછોના પંજામાંથી અબળાઓને છોડવે છે. બસ થઈ ચુક્યું. આવી ૨ તે કુછના પંજામાંથી છુટેલી મુઝબ બાળા પ્રેમના પંજામાં સપડાય તો શી નવાઈ છે? હેમચંદ્ર અને સુમનના અંતઃકરણ કાંઈ અજબ આકર્ષણથી એક બીજા પ્રત્યે ખેંચાય છે. તેમજ વિલાસ ભાઈની નજર ગિરજા બાઈ પર ચોંટી છે. વાત વાતમાંજ મામલો વધી જાય છે. અને હેમ સુમન અરસ પરસ પ્રેમ પ્રતિજ્ઞાથી જોડાય છે. પણ એટલામાં ગિરજા કામ છે-આલો—તો પ્રેમ આવી કહે છે કે માણ (આ-
 રસ વલ્લભ, નાની માખી) ને તમારું મંદિરનો ઉપરો મહાકા, ત્યાં
 જાય છે. જાવજા પેથ. ગમ કાદ. સં. વિ

‘ અંતર ગુંથાયાં બે પ્રીતિના સૂત્રે
એથી જૂદાં ના થવાય બે
દૂર થતાં તો ચીરાતાં —

પણુ છેવટ અરસ પરસ પ્રેમની નીશાની લઇ,
મદદશા મોકલવાનાં વચનો આપી લઇ, પ્રેમીઓ છુટાં
પડે છે,

પ્રવેશ ૨ બે—હેમચંદ્ર તો ગયો; પણુ ગિરજાપર મોહિત થયેલ
વિલાસ આશ્રમ છોડી ગયો નહિ. ગિરજાને મળવાના
ઈરાદાથી તે આમ તેમ ધુમે છે ત્યાં પોતાનો પાઠ
વાંચતી ગિરજા આવી પહોંચે છે. વિલાસ તેની સાથે
તોફાન કરવા જાય છે; પણુ ગિરજા તેના માથાની
હોવાથી હિલટો એને ફળેત કરે છે.

પ્રવેશ ૩ બે—કાશીમાં સન્યાસી માધવાચાર્યનો આશ્રમ: શત્રુના
હાથમાં મગધ દેશને પાછો મળવવાની પ્રતિજ્ઞા લઈ
મેરેલો માધવ અને યક્ષદેવ વચ્ચે સન્યાસીના ધર્મ
વિશે વાત ચિત યક્ષ તેને એ પ્રયત્નથી પાછો વળાવા
ધણો પ્રયત્ન કરે છે પણુ માધવ ચળતો નથી. છેવટે
યક્ષ અને હેમચંદ્ર અને સુમન વચ્ચેનો પ્રસંગ બતાવી
કહે છે કે આવાં પ્રેમના કીડાની માર્ફત તું તારો
દેશ પાછો મેળવવા -ચ્છે છે એ કેમ બનશે? એમ
કહી યક્ષ અદ્રવ્ય થાય છે. એટલામાં કુમાર હેમચંદ્ર
હોડી માર્ગે આવે છે, માધવાચાર્ય એને પ્રેમવશ થવાને
માટે પ્રથમ તો ઠપકા આપે છે. પણુ પછી, એનો
પ્રેમ દ્રઢ બોધ એની પાસે પરાણે પ્રતિજ્ઞા લેવરાવે છે
કે હોદ્દારની પ્રતિજ્ઞા પૂર્ણ થયા પહેલાં સુમનને
મળવું પણુ નહિ. હૃદય ઉપર બળાત્કાર કરી લેવરા-
વેલી પ્રતિજ્ઞા! એ ક્યાં સુધી ટકશે?

આટલાથી સંતોષ ન પામતાં, કુમારની અંગળી
એથી સુમનની પ્રેમ મુદ્રા લઈ, એ નિશાની મદદથી
સુમનને અનાથ આશ્રમમાંથી લઈ જઈ બીજે કોઈ
સુરક્ષિત સ્થળે રાખવાની અને એવી રીતે સુમન અને
હેમચંદ્રનો મેળાપ અટકાવવાના ઈરાદાથી માધવાચાર્ય
હેમચંદ્રને આશ્રમમાંથી દોડી આપ્યા જાય છે.

પ્રવેશ ૪ થો—બાલપણમાંલીધેલી પ્રતિજ્ઞાને વળગી રહી પશુપતિ મળે તોજ પરણવાનો નિશ્ચય કરી આજ સુધી કુંવારી રહેલી મનોરમા કંઈક ઉલ્લાસમાં પ્રવેશ કરે છે. કાશીમાં આવી રહ્યા પછી એને માલુમ પડ્યું છે કે પશુપતિ તો કાશીમાંજ છે અને તે પણ પ્રધાન જેવી ઉંચી પદ્વીએ. હવે એને મળી જીની ઝોળખાણ તાજ કેમ કરવી એ વિશે એના મનમાં ગડમથલ ચાલી રહી છે. એટલામાં તો પશુપતિની સ્વારી આવી પહોંચે છે. એક પળતો એ મુઝાઇ જાય છે. પણ એના જેવી ચતુર જીને યુક્તિ કંઈ શોધવા જવી પડે તેમ નથી, ધણીજ ખુબીથી એ પશુપતિનું ધ્યાન પોતા તરફ ખેંચે છે, અને એને વાતમાં ઉતારે છે. પશુપતિ એને ઝોળખી શકતો નથી. પણ પોતાના જગીચામાં કુલ વીણવાનું આમંત્રણ આપી જાય છે. પોતાને ઝોળખી નહિ, તેથી મનોરમા ધણી ચ્હીડાય છે. એને અના આમંત્રણનો ઉપયોગ કરવો કે નહિ તે વિચારમાં પડે છે. એટલામાં ગંગાસ્નાન કરી પાછો ફરતો માધવાચાર્ય આવે છે અને સ્વાર્થ લોભે દાશીનું રાજ્ય શત્રુના હાથમાં આપી દેવાનો પશુપતિ પ્રપંચ કરી રહેલ છે એવી બાતમાં આપે છે ગિચારી મનોરમા ! સુખની મહેલ ચણવા જનાં મુરતમાંજ તેને તો આઘાત થાય છે પણ પાછી એવા નીચ દેશ દ્રોહથી પશુપતિને વારવાનો નિશ્ચય કરી જાય છે.

પ્રવેશ ૫ થો—ગમે તેટલા બંધ બાંધા પણ પ્રેમના પ્રવાહ કોણ રોકી શકે છે ? માધવાચાર્યે ખીજ જગ્યાએ રાખેલી સુમન ગિરજાને હેમચંદ્રની શોધમાં મોકલે છે. હેમચંદ્ર વિરહ શોક કરી રહ્યો છે ત્યાં એ સુમનનો સંદેશ ગાતી આતી આવે છે, અને હેમચંદ્રને જોઈ પોતાની સાથે સુમનને મળવા આવવા વિનવે છે. પ્રથમ તો હેમચંદ્ર પ્રતિજ્ઞાને વળગી રહી આનાકાની કરે છે. અને કહે છે કે મળવા નહિ આવું પણ પ્રેમીનાં આમંત્રણની અવગણના તે વારે રાસકે હૃદય ક્યાં સુધી કરી શકશે ?

પ્રવેશ ૬ થો—વિરહાતુર સુમન ગિરજાની પાછી ફરવાની વાટ જોઈ રહી છે. એટલામાં હેમચંદ્રને મનાવી પટાવી સાથે બધ

ગિરજા આવે છે. હેમચંદ્રે આંખે પાટા બાંધ્યા છે ગિરજા તો એને સુમન પાસે છોડી ચાલી જાય છે. હવે વ્યાકુળ સુમન એની સાથે વાત કરવા જાય છે પણ હેમચંદ્ર જવાબ નથી આપતો. પણ એમ તે ક્યાં સુધી ચાલે ! પ્રેમના વિનવણાથી, કપકાથી, લાડથી, કર ગરીને બોળા પાથરીને, આંખનો પાટો છોડીને, સ્પર્શથી ચમકાવને છેવટ સુમન એનું ધૈર્ય ચળાવે છે, અને પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થાય છે. પણ એવી મોટી પ્રતિજ્ઞા ? લાખખોના કલ્યાણને ખાતર લેવાયલી પ્રતિજ્ઞા ? એનો ભંગ થતો કુદરત જોઈ કેમ શકે ? આ પ્રતિજ્ઞા ભંગની અસર જડચેતન સૃષ્ટિમાં દેખાય છે. જે ભૂમિમાં જવાળા મુખી છેજ નહિ ત્યાં જવાળા મુખી જેવા ભડકા દેખાય છે. આકાશ ઘેરાઈ જાય છે. વીજળીઓ થાય છે. તેમ કોઈની દુઃખની ચીચીયારીઓ સંભળાય છે. પ્રેમીઓના હૃદયમાં આંચકા વાગે છે અને બને ગભરાય છે. એટલામાં ક્રોધ ભરેલા માધવાચાર્ય આવી હેમચંદ્રનો પ્રતિભંગ કરનાર તરીકે નાશ કરવા માગે છે ત્યાં મનોરમા આવી એને બચાવે છે.

અંક ૨ જો.

પ્રવેશ ૧ હો—ગુપ્ત થયેલી રાજકન્યાને સંભારી શોક કરતાં રાજા રાણી બેઠાં છે ત્યાં માધવાચાર્ય આવે છે. માધવાચાર્ય હવે રાજા રાણી પાસે પોતાનું બધું માન જમાવ્યું છે. એ આવી શોકનું કારણ પૂછે છે એક વખત યાત્રાથી પાછા ફરતાં નદીમાં કેમ તોફાન થયું, છોડી કેવી રીતે બધી વળી ગઈ અને પાંચ વર્ષની રાજકન્યા કેવી રીતે ગુપ્ત થઈ ગઈ એ બધી વાત દુઃખી દિલ રાજા કરે છે, પણ માધવાચાર્યને ધ્યાન કરતાં એમ લાગે છે કે રાજકન્યા હજી જીવે છે. આથી રાજા રાણીને બંને આનંદ આતુરતા પ્રગટ થાય છે. પણ એ બંનેર ક્યાંથી હોય કે એજ રાજકન્યાને રાત્રીનાં માણસોએ કાઢી કાશીનાગર અનાયાત્રમમાં મૂકેલી તે આજ સુમનબાળા રૂપ લાવણ્ય વતી યુવતી થઈ રહેલી છે ? માધવાચાર્ય હવે વાત ફેરવે છે અને રાજાને જણાવે

છે કે શત્રુનું લશ્કર કાશી રાજ્યપર બહુ ઝડપથી આક્રમણ કરી રહ્યું છે. રાજા આ સંભળી ગભરાય છે. માધવ હેમચંદ્રને બોલાવે છે અને રાજા તેની ઓળખાણ આપી કહે છે, જે તમારે બચવું હોય તો આને સેનાધિપતિ કરો. છેવટ રાણીની સલાહથી રાજા એ વાત કબુલ કરે છે ને હેમચંદ્રને પોતાની તલવાર બેટ કરે છે.

પ્રવેશ ૨ જે—શત્રુનો એક ગુપ્ત ચર પશુપતિ સાથે પ્રપંચનો પૂરો બંદોબસ્ત કરવા આવ્યો છે. પશુપતિને થયેલા રાજ્ય લાભનો લાભ લઈ એ લોકો વિના તકલીફે કાશીમાં પ્રવેશવાનો બંદોબસ્ત કરે છે. સાથે સાથે હેમચંદ્રને દગાથી મારવાની પણ પેરવી કરી ને તે જાય છે. પશુપતિને સમજાવી રાજ્યદ્રોહથી અટકાવવા આવેલી મનોરમા આ બધી વાતચિત છુપાઈને સંભળે છે. અને ગુપ્ત ચર ગયા પછી બહાર થઈ સખત ઠપકા આપે છે. પશુપતિ કહે છે, એ બધું હું તારો પ્રેમને ખાતર. તને રાણી બનાવવાની ઇચ્છાથી કશું છું. મનોરમા એને ધણો સમજાવે છે કે જે મારો પ્રેમ હોય તો આ કામથી હાથ ડાઘાવો. પણ પશુપતિ માનતો નથી જ્યારે મનોરમા તેની સામે થઈ તેના પ્રપંચો નિષ્ફળ કરવાની ધમકી આપે છે ત્યારે તે એને ધરમાં પૂરી ચાલ્યો જાય છે. પણ હિમ્મત ન હારતાં મનોરમા એનોજ ફેરો ખારીની સાખ સાથે બાંધી તેને આધારે ઉતરી નહાસી જાય છે.

પ્રવેશ ૩ જે—હેમચંદ્ર હવે શત્રુની સામે થવા લશ્કર એકઠું કરી રહ્યો છે. આ રૂપે તો હેમચંદ્રને મળાય તેમ ન હોવાથી સુમન પુરૂષ વેશ ધરી હેમચંદ્રની નોકરીમાં રહી છે, તેમજ ગિરજા પણ સિપાઈનો વેશ લઈ વિલાસનો હજુરી બની રહી છે. વિલાસને આજ એકાએક નાચ ગાનનો શોખ ઉભરાઈ આવે છે. જ્યારે જાવણીમાં આને લાવવાની હેમચંદ્રની સખત મના હોવાથી એ શોખ પૂરો નહીં ચાય એમ અફસોસ કરે છે. ગિરજા કહે છે હું નાચીને ગાઈ બતાવું તો કેમ? એમ કહી આ વેશ પહેરી બહાર ધુરખો નાખી નાચતી આવે છે,

એટલામાં કરેલા સંકેત મુજબ, સુમન સરદારના પોશાકમાં આવી તંબુના બાર ઢોકિ છે. અંદર આવા રંગ ઢંગ હોવાથી બાર ખેલતાં વિલાસ ગભરાય છે. ગિરજને નાચવાની ના પાડે છે તો તે વળી જોરથી નાચે છે ને ગાય છે. છેવટ મહા મ્હેનતે એને એક પુરશી નીચે છુપાવી વિલાસ બાર ખેલે છે એટલે સરદાર સાહેબ રોપમાંજ દમ ભરાવતા દાખલ થાય છે. ધણી તોફાનને અંતે વિલાસના ગભરાટ વચ્ચે ગિરજ પુરશી નીચેથી નીકળી જતી થાય છે. સુમન હવે વિલાસને દમ ભરાવે છે કે તું મારી બાયડીને લઇ તંબુમાં કેમ ભરાયો છે ?

કમળજી. !! એ શું ગિરજ પરણી ગઈ ?? અને તે પછી આવા છોકરડાને ?? ગળ્ય ? વિલાસ ગિરજને પૂછે છે તો તે પછી સુમનની વાતમાં હા બેળવે છે અને વિલાસને મ્હીડાયલો બુલવાયલો મુકી તેના દેખતાંજ સુમનના ગળામાં હાથ નાખી આલી જાય છે ! બચારો વિલાસ ! !

પ્રવેશ ૪ થો.—કાશીનાં બળરતો ચોક:—રાજ્યની અંધાધુંધીથી કંટાળેલા પ્રજાજનો નિરાશાના પોકાર કરી રહ્યા છે, ત્યાં માધવાચાર્ય આવી તેમને પુરુષાર્થ કરવા અને હેમચંદ્રના સૈન્યમાં જોડાવા ઉત્તેજિત કરે છે એટલામાં એક સરદાર આવી માધવને બંડખોર તરીકે પકડે છે. પછી પાછળથી એ પછી માધવના ઉપદેશથી નરમ બની, પશ્ચાતાપ કરી હેમચંદ્રને લશ્કરમાં જોડાવા જાય છે.

પ્રવેશ ૫ થો.—હેમચંદ્રની હાવણી. દિવસના શ્રમથી થાકેલા હેમચંદ્ર સરદારના વેશ વાળી સુમન સાથે પ્રેમ સંબંધી ચર્ચા કરતો આવે છે. એમાંથી વાત એવા રંગપર આવે છે કે હેમચંદ્ર એને પોતાની પ્રિયાનું નામ લેવા કહે છે, પછી સુમનને પ્રિય હોય ક્યાંથી કે નામ લે ! અને છતાં ચોતે સ્ત્રી છે એમ જણાવા દે તો તે હાવણી છોડી જવું પડે અને હેમચંદ્રથી વિખુટાં પડવા વખત આવે. આ આક્રમમાં બચવા, અને હેમચંદ્રને કાંઈક બનાવવાના હેતુથી એ પોતાની પ્રિયાનું નામ “ સુમન ” કહે છે. બસ થઇ ચુક્યું. પુરૂષને ઈર્ષ્યા થતાં કેટલી વાર ? હેમચંદ્ર તો મિળજ ખોઈ ખેસે છે. જમ જમ ને વધારે મ્હીડાય છે તેમ તેમ સુમન તેને વધારે મ્હીડાવતી જાય

છે અને એને એવીજ હાલતમાં મૂકી ચાલી ગયે છે. આનું પરિણામ કેવું આવત તે કહી શકાતું નથી. પણ એટલામાં એક નવો બનાવ બને છે.

પશુપતિના ઘરમાંથી ન્હાસી છુટેલી મનોરમા હેમચંદ્રને વખતસર ચેતાવવા મારતે ઘોડે આવી પહોંચે છે. પણ એટલામાંજ તો પશુપતિના મોકલેલ બે ખુનીઓ આવી હેમચંદ્રને પાછળથી ધા મારે છે. અને આહ ! એ લોહી કે તું ? મનોરમાની નજર બરોબર અણીને વખતે પેલા ખુની પર પડતાં એ ધા પોતાના હાથ પર ઝીલે છે અને છરી એ કામળ હાથને વીધી નાખે છે. એટલામાં તો મનોરમાની ચીસથી આવી પહોંચેલ સુમન એ લોકોને મારવા ધસે છે. એટલે ખુનીઓ ન્હાસી ગયે છે. અહીં મનોરમા મુશ્કિત થઇ છે તેને ખોળામાં લઇ એક બહેન પ્રત્યેના બાવળી હેમચંદ્ર સારવાર કરે છે. થોડાજ વખત પર હેમચંદ્રને અદેખાઇથી બાળવા મયતી સુમન અત્યારે પોતાના હૃદયમાં ધૂખ્યા પ્રગટતી અટકાવી શકતી નથી અને આ બહેન બાળના પ્રસંગને શંકાથી બુલંદ છે હેમચંદ્ર રાજ્યના બચાવનો બદોબસ્ત કરવા ગયે છે એટલામાં મનોરમા નગ્રત થાય છે; અને સુમનની ધૂખ્યા બરેલી વાતચિત પરથી એને સ્ત્રી તરીકે પારખી શકે છે, પણ ત્યારે સુમન છતી ચાય છે ત્યારે તો એ પોતાનું હસવું દબાવી શકિત નથી અને પોતાને અદેખાઇથી સતાવ્યા બદલ એની પાસે એક ચુમી માગે છે. તેમજ શીખામણુ આપે છે કે

“ પ્રીતિ કરી પછી શાને શંકા ધરી ?

એ પ્રીત નાટકનાર—

ચાહજો ખરો—હેમ ના ધરો. ”

પ્રવેશ ૬ ઠે—પશુપતિના પ્રપંચની ખબર મનોરમા માર્ફત વેળાસર મળી જયાથી એ પ્રપંચ સફળ કરવાનો હેમચંદ્ર બદોબસ્ત કર્યો. દગાથી દાખલ થતાં શત્રુના સૈન્યનો ચપળતાથી નાશ કર્યો. નિષ્ફળથયેલ પશુપતિને શત્રુ સૈન્યમાં નહાંસીજવું પડ્યું અને વિજયી લશ્કરને લઈ શત્રુની વાવણીપર આગ્રિતો હલ્લો કરવા હેમચંદ્ર ઉપડી ગયો. આ બધા વધામણીના ખબર દેવા હેમચંદ્રના ફતકેપે

પુરૂષ વેશમાં સુમન રાણી પાસે આવે છે. અહો ધનુર ! તે “મા” તું હૃદય કેવું ઘડ્યું છે, કે જેનો પ્રેમ સ્રોત સ્વાભાવિકજ પોતાનાં બાળકને પારખી લઈ એના તરફ વળે છે ! રાણી સુમનને જરા પણ ઓળખતી નહોવા છતાં અને અત્યારે તો એ એક છોકરાના વેશમાં હોવા છતાં વાતસલ્ય લાવથી એના તરફ અકર્ષાય છે, અને સુમનને પણ એવીજ અસર થાય છે.

પ્રવેશ ૭ મે—શત્રુના સેનાપતિની હાવણીમાં નાચરંગ થઈ રહ્યો છે. એટલામાં લુટમાં પકડાયલાં કેટલાંક માણસોને હાજર કરવામાં આવે છે. જેને સેનાપતિ ગણી ફર શિક્ષાઓ કરે છે. તેઓની આ રીતભાત પણુપતિને ખરાબ લાગે તે અને એ ઉપર આદર્શ રાજ્યનીતિ ઉપર સેનાપતિ સાથે એને વિવાદ થાય છે. એટલામાં કેટલીક સ્ત્રીઓને પકડી લાવવામાં આવે છે અને સીપા-ધઓ એની લાચાર હાલતનો લાભ લઈ એની આખર પર હાથ નાખવા જાય છે. આ પણુપતિથી જોઈ શકાતું નથી અને અનાય સ્ત્રીઓનો બચાવ કરતાં તે એકલો પણુપતિનું ખુન થવાનો પ્રસંગ આવે છે. પણુ એટલામાં હેમચંદ્ર સૈન્ય સાથે બધાંને પકડી લે છે.

અંક ૩ જે.

પ્રવેશ ૧ લે—હેમચંદ્રનો વિજય હવે પુરો થયો છે, કાશીને બધા મુક્ત કરી મગધને પણુ શત્રુની ધુરામાંથી મુક્ત કરી પોતાનો દેશ પાછો મેળવી વિજયી હેમચંદ્ર પાછો વળે છે. ગામને વિજય પતાકાથી અને રોશનીથી સજ્જ-ગારી દેવામાં આવ્યું. એટલામાં હેમચંદ્ર આવે છે. બધી છોકરીઓ એને વધાવે છે પણુ સુમન એને વધાવા આગળ વધે છે ત્યાં હેમચંદ્રનું મ્હોં પડી જાય છે; સુમનેજ હાવણીમાં એના મિત્ર તરીકે રહી ઉપજવેલ બેમ-(કે સુમન તોએ મિત્રને ચાહે છે)-હજી એના મનમાંથી ગયો નથી આ સ્થિતિ ચતુર સુમન તુતું સમજી જાય છે, અને એનો પુરેપુરો લાભ લઈ, હેમચંદ્રને બે ધડી બનાવી આનંદ મેળવવાનું ચૂકતી નથી. પણુ દેવદ બેઠ

ખુંલો કરી અને મળે છે ત્યારે જ હેમચંદ્રને નિરાંત વળે છે.
પ્રવેશ ૨ જો—કેદખાનું. પશુપતિને છાવણીમાંથી ઉપાડી લાવ્યા
 પછી રાજ્યદ્રોહી તરીકે કેદમાં રાખવામાં આવ્યો હતો.
 હવે તેને ફાંસીની શિક્ષા થાય છે. સાત મનોરમાને આખબર
 મળતાં બાળપણના પોતાની પ્રતિજ્ઞા પૂરી કરવા. પશુ
 પતિને પરણવા બ્રાહ્મણ ગોરને લઈ કેદખાનમાં આવી
 પહોંચે છે. પશુપતિ તો એને પહેલાં ગાડીજ ગણે છે.
 અને પાછી જવા કહે છે. હવે મનોરમામાં રહી શક્તી
 નથી તે પોતાની બાળખાણુ આપ છે. બાળપણના એ
 નિર્દોષ ખેલોની યાદ દેવરાવે છે અને હમ પ્રતિજ્ઞાનો
 પ્રસંગ પણ સંભારી આપે છે. એવી બાલ પ્રતિજ્ઞાને
 વળગી રહી આજસુધી ઈમારત પાળનારી તર્પસ્વની
 જેવી મનોરમાની પ્રીતિ જોઈ પશુપતિને ધણો આનંદ
 થાય છે કાલે ફાંસીને લાકડે લટકાવનારના ગળામાં વરમાળા
 ન આરોપવાને એ મનોરમાને સમજ છે. વીનવે છે.
 પણ છેવટ મનોરમાના દ્રઢ પ્રેમ આગળ એ લાચાર
 થાય છે મનોરમાના ઇશ્વરરાયો. બ્રાહ્મણને બોલાવે છે અને
 એ કારાગ્રહમાં એમનો હાથેલાળો મેળવાય છે એજ
 ક્ષણે આ પ્રસંગ બનતા એવા આગાહી થતાં એ અટકા
 વવાના ઇરાદાથી દોડેલ માધવાચાર્ય આવી પહોંચે છે. ત્યાં
 તો લગ્ન થઈ ચૂક્યાં છે ! પશુપતિને શિક્ષાનું દુરમાન પણ
 થઈ ચૂક્યાં છે અને થોડાજ વખતમાં એને સિપાઈઓ
 લેવા આવશે, હા હા ! માધવ સ્તબ્ધ બની ઉભો રહે છે

પ્રવેશ ૩ જો—વિલાસે જ્યારે જાણ્યું કે પેલો તંબુવાળો સરદાર-હેમચંદ્ર
 નો મિત્ર બીજી દાંત નહી પણ સુમનજ હતી ત્યારે
 તેની મ્હોરનો કંઈ પાર રહેતો નથી ગિરજાએ પોતાને
 એટલો બનાવ્યો તેનો જાહલો લેવા વિચાર કરે છે અને
 રૂપાળી નામની એક કદરૂપી દાસીને શણગારો તૈયાર
 કરે છે એટલામાં ગિરજા આવે છે અને વિલાસને ફરી
 વધારે ચીડવવાના હેતુથી કહે છે કે હું તો પેલા હેમ
 ચંદ્રજીના મિત્રને પરણવાની છુ, પણ વિલાસ તો બધા
 મામલો પામી ગયો છે તે કહે છે કે તું આજ પર
 જુતી હોતો લગનની બધી સામગ્રી તૈયાર કરી દઉ

ઓ તારી ! આમ મામલો બદલાયો કેમ ? ગિરજા કંઈ સમજી શકતી નથી, અને વિલાસને સ્વીકારવામાં નિષ્ફળ થવાથી પોતેજ સ્વીકાર્ય છે. હવે વિલાસની વારી હોવાથી એ પણ ગિરજાને બાળવ મા બાકી રાખતો નથી પેલી રૂપાળીને પોતાની ચનાર વહુ તરીકે લાવે છે. આથીતો ગિરજા ખુબ સ્વીકાર્ય છે હવે બેઠ જાણુતાં બેઠ એક બીજાનાં મારામાં મળેલ છે એમ જાણી બન્ને સતોષ પામે છે ને એક બીજાના પ્રેમ જાહેર કરે છે પણ હવે તો પેલી રૂપાળી વિલાસને વળગે છે કે પરણવાનું વચન આપી ફરી કેમ જાય છે

પ્રવેશ ૪ થો—રમણાન જૂમિ પશુપતિને માટે ફાંસી અને મનો-રમા માટે ચિતા પાસે પાસેજ ઉભા કરવામાં આવ્યાં છે દેશને ખાતર ધર્મને ખાતર સર્વસ્વનું બલિદાન દેનાર માધવાચાર્ય હૃદય કંકજ ફરીને મનોરમા તથા પશુપતિને લઈ દાખલ થાય છે અહીં દેશને રાજ્યને ઉદ્ધરવા નિઃસ્વાર્થ મહેનત કરનાર મહાત્માને આ કેવો બદલો કુદરતે આપ્યો એવા મહાન આત્મા ઓતે પણ કેમ રમાડે છે તે સમજાતું નથી અહીં યક્ષ ફરી પ્રગટ થાય છે, અને કુદરતની સામે થવાથી આ તારી શી સ્થિતિ થઈ છે એમ કહે છે. પણ નિર્લેપ અતઃકરણવાળો માધવ એની લલુઆવનારી દલીલોથી કે પ્રલક્ષ પ્રલોભનયા ડગતો નથી. એતો કહે છે કે અમારી ત્રણની જન્મ ન્યારે દેશનાં તમામ-તમામ માણસો દેશ સેવા ખાતર પોતાના સ્વાર્થનો પ્રાણનો ભોગ આપવા તત્પર થઈ જશે ત્યારે દેશનું કલ્યાણ અવશ્ય થવાનું એની દૈવતા બેઠેવે મસન્ન થાય છે એટલામાં તો પશુપતિને થયેલી શિક્ષા સામે પ્રજાએ પોકાર ઉઠાવેલ હોવાથી રાજા રાણી તાજાં પરણી ઉતરેલ હેમચંદ્ર તથા સમ્મન અને બીજા બધા આવે છે પશુપતિ છુટો થાય છે અને સુમન રાજ્ય કન્યા છે. એ બેઠ પશુપતિએ શત્રુની હાવણીમાં જાણેલો તે રાજાને કહે છે રાજા સુમનને પોતાની પુત્રી તરીકે ઓળખી પોતાના જમાઈ હેમચંદ્રને રાજ્ય મુગટ પહેરવે છે. આનંદ ! આનંદ ! આનંદ ! ! !

સાચો સંન્યાસ.

નાટકના ગાયનો.

મંગળાચરણ.

કરો શિવ પદ સદા જય જય
જય નટ નાયક સુય દીન રહાંયક
શંકર કૃતિ સુજ પ્રથમ સફલ કર—કરો.
અંતર જ્યોતિ દે ભરી નિરમલ
અણુ અણુ કાવ્ય પ્રકાશ તણું રકુરણ
ચાચું તુજ મીઠી કૃપા.....કરો.

૨

મામળીઓ—ઠેલી ઠેલી વસંત આવે
સ્નેહ ફેલાવે, જગ પહેંકાવે,
ભડા મહેંકાવે, આ ભારતની પુલવાડી—ઠેલી.
ધન અને ક્ષમે સંન્યાસે
પુષ્પ અમારાં
ધમ ધમતી મહેંક છાયે
અમિલ વિશ્વમાં
રસ દોચેરે જન ખોળેરે, જગ ડાસેરે,
એ મામળની બહિહારી....ઠેલી.

૩

સખીઓ—આવો સખીઓ આવો
ગાઓ માલુના ગુણ હળીમળી પ્રીતે—આવો.
સુખ કરનારી વળી બિરહાળી
વિશ્વે શાંતિ શાંતિ ભરનારી—ગાઓ માલુના.
સુમન—આ લવનની નાચુક તરણી તહા.....રે હાથે
કરેણા કરીને તારો
મારજ મને સુગ્રહો મા.....તા.

સખીઓ—વાર વાર નમી ચરણ ચરણ ચહો—આવો.

૪

સુમન—પ્રાણ કાંઈ સંદેશ મીઠકા કહાવજો

મોહનજી મોંચેરા નેહે ભીંભવને
 પ્રેમ પાંચ બાંધે તે (હા) શાણા સહુણા નિભાવને—પ્રાણ
 અંતર જુથાયાં પ્રીતિની સૂત્રે
 એથી જુદાં ના થવાય ને
 દૂર થતાં તો ચીરાતાં
 હેમચંદ્ર—મીઠી મૂર્તિ ઉર છપાઈ,
 હુથી ના ભૂલાય ને—પ્રાણ કાંઈ.

૫.

વિલાસ—જા, જા, ધુતારી કામણગારી છળ કરનારી જા
 પ્રેરજા—અરે વાહ વાહ વાહ વા
 કાં બણતર મૂકી બાગ્યા ?—જા જા.
 વિલાસ—બળ્યું તારું બણતર, કેલું એનું ચણતર ?
 ઉઘી જાય કળતર—હુ મંતર.
 ગિરજા—નવી નવી શાળા હોય—એમાં નજા ચાળા હોય
 ચુરે જાહ વાળા હોય—
 વિલાસ—તો પછી સાફ મયદાન—જાકે વાહ.

૬

માધવ—જાયે રવિ અસ્તાચલ
 ઉજાત છાંયી પ્રદેશ
 રાગે નજા લાલ લાલ
 આંખો મુજ ગરીબ દેશ—જાયે.
 અવનતિ માં ફાટું હટાવી
 કંઠો પુજ જગમાં કરું.
 ચાહું પુજ યશ ગવાય
 ગગન લોક દેશ દેશ—જાયે

મનોરમા—કમલ ઉર આગે પ્રપુલ્લ કયમ થાય ?

શું મલય પવન વાવ? કેમલ.

વિરહ વિમૂઢત નાહ વિકસિત, પણ

ભુંગથી વ્યાકુલ થાય—કમલ.

સાખી.

મનોરમા—આવાં મીઠાં વેળથી. આમંત્રણ જ્યાં થાય

અમ સરખાં માણસ થકી, ના તે કયમ કહેવાય

હાં ફુલડાં વીણવા કદિ આવશું

મધુરાં પુલડાં વીણવા કદિ આવશું

પશુપતિ—પંકજશાં આ પગલે

કયારે શોહાવશે ફુલવાડી ?

મનોરમા—ધીરા હો રાજ—મધુરાં.

તમારીવાડીનાં મોંઘેરાં પુલ

ગુંથી કરું એઢણી અણમૂલ

ધરું અંગે ઉછરંગે

પશુપતિ—રૂપ આ છલપાઈ જાય

મનોરમા—ધીરા હો રાજ—મધુરાં.

મિરજ—નાવલીયા કરી નેહ, ભૂલી શું ગયારે ?

ગંગાનાં તીરેરે અમૃત પીધાં

પીધાં તે પાછાં ન દીધાં—ભૂલી.

* * * * *

મીન અમે પિયુ પાણીના ખાસી

પાણી તો જાય સુકાઈરે—ભૂલી.

* * * * *

આછાં તે જલમાં મછલીયારે તલપે

તલપી તલપી જીવ જાયરે—ભૂલી.

૧૦

સુમન—ઝરે પ્રિય બોલો, કાં ન બોલો ?

મન બોલો એકવાર.

બોલો બોલો, અમી ઢાળો એકવાર—ઝરે પ્રિય.

આતુર ચિત્ત વિવશ મુજ બાણી

ના નિગશ કરે પ્રિય સ્વામી,

હેતથી હિંચોળો,

બોલો બોલો, અણુબોલો દૂલુકાર—ઝરે પ્રિય.

૧૧

સુમન—હવે ખ્યારા પ્રીતિ પાન પાઓ

નહિં તરસાવો.

હેમ—મંદ હાસ્યે લેભાવો.

સુમન—પ્રીતિ પાન પાઓ

નાહક સમય ના શુભાવો—હવે.

ચંદ્ર શી આકાશ કરતી મૃદુ હાસ,

ત્યેને સુમનની સુવાસ.

રાત્રિ આ વીતી જાય એ તો નડી સેહાય

રંગે ભીંજવી રીઝવો આવો પ્રેમે લેલા

હેમ—આવો આવો—હવે.

૧૨

વારાંગનાઓ—આવે રૂમઝુમતાં કુમકુમતાં વર્ષા છુંદો ઝરતા

નાથે કમલ તણાં પત્ર પદે પગનાં નાજુક ભરતાં—આવે.

વાયુ સાથે થનનન નાચી કેતાં લોભાવે ?

સૂર્ય કિરણુ વડે રંગો નવીન ધરે

સૃષ્ટિ સંગે રંગથી રમે

મધુર રસે ભરી

અવની બધી પ્રેમે ભીંજવે—આવે.

૧૩

ગિરજા—બાઈ હું તો લોળી બાળી બૂલકણી કામિનીરે
 બુલકણી કામિની હુંતો વરચેલી કામિનીરે
 બુલી નાઈ લગવત સારે વરજીને એવી હું કાલી—બાઈ.
 સાસુ કહે અબ્બીર ગુલાલે દેવને વહું પૂછી આવો
 મેં તો બાઈ બુલચી ખ્યારાને એ રંગે નવરાળ્યો
 કાલા થઈને મેં તો બહાલનો લઇ લીધો લાવો—બાઈ.
 નણ્ણદી કહે હ્યો જઈ અધાર પ્રણાલને ચહેસાવો
 મેં તો ઉતાવળી જઈ ખ્યારાને કંઠે પધરાળ્યો
 નણ્ણદી મહીડાવવાનો કોણ ખુલે લાગ આવો ?—બાઈ.

૧૪

માધવ—દેશનો જો ઉદાર ચાહે
 થઈ સચેત વધો, આવો સહુ—દેશનો
 જે પ્રજામાં આત્માશ્રદ્ધા છે જરી ના, તે શુ પામે ?
 જીલ પ્રજાઓ એને દબાવે
 માટે નિર્બળ દિલે ન થાઓ—થઈ સચેત.

સાખી.

જે દેશમાં જન્મ્યા થકી આ ધન્ય જીવન થાય છે
 જે દેશમાં પૂર્વજ તણાં પુણ્યો તણી સરીતાં વહે
 જે દેશનાં ધન ધાન્યને કીર્તિથી પોષાયા તમે
 તે દેશ કાજ સમર્પતાં અચકો અરે કાં દેહને
 જોયું નિજ ધન રાચે ન આવે
 પારકી આશા સદાય ફસાવે
 માટે દીન મટી સિંહ થાઓ—થઈ સચેત.

૧૫

સુમન—કોઈ સમજાવો મને કે પ્રેમ તે શી ચીજ છે ?
 જેમ જેમ જાણું વધારે, છુદ્ધિ જોયાં ખાય છે—કોઈ.
 કોઈ કે' એ છે અમૃત ખાણ
 કોઈ કે' એ તો વિષ જવાણ

ચંદ્ર સમ શીતલ કહે કોઈ
 અગ્નિ સમ ગીળ ગણે છે—કોઈ.
 કોઈ કે'એ તો નયનોની જ્યોતિ
 કોઈ કે' આંધળું વિશ્વ કોથી
 કોઈ કે' દેવી ખળનો
 કોઈ ફકરી હાલ કે' છે—કોઈ.

૧૬

મનોરમા—મને તેં કાં સતાવી ? મુખી એક લાવ
 મુમન—ખાઈ હું તો ભૂલી, લોળી થઈ ભૂલી.
 મનોરમા—માટે તો થઈ છે જરૂર સળવાર—મને
 સાખી.

મનોરમા—પ્રીતિને ધર્પા તણાં
 આતે શાં તોફાન ?
 મુમન—ભરમે ભૂલી લાગિની.
 મનોરમા—નહિં સાન કે ભાન.
 આર કથી પછી શાને શંકા ખરી.
 એ પ્રીતિ ના ટકનાર
 થાકેલો ખરો, બહેમ ના ધરો.
 મુમન—હું તો એ મંત્ર થૂકી,
 ચાલી મારગ મૂકી.—માટે તો.

૧૭

રાણી—મુજથી ન જોવાય
 નવીન નવીન રમાતી
 પ્રપંચની દુઃખદ ખાણ.
 મનદે વિદારી—મુજથી.
 અમી ભર્યો અમ ભાણ
 જલદથી નહો છાય,
 પાપની પ્રતિભાથી
 પ્રભુ દ્યો ઉગારી—મુજથી.

સુમન—અમી ભર્યાં વચન સુણી
 જાંઘળી આ સફલ થઈ
 હૃદયમાં ચંદન સમ
 શીતલ રસ બાંધે રેલાઈ—અમી.
 જગત મહીં માતૃ વિહીન
 જીવન મુજ વહું કઠિન
 દીકાં ન લાડ, પૂર્યાં ન કોડ,
 પ્રભુ કૃપાએ મળી છે આજે
 માતા મીઠી, અહા શી વધાઈ ?—અમી

સાખી.

હલ બે કાળુ જળ હુવા નસીયત અસર ફીર કયા કરે ?
 હમ તો દુનીયા બાગકે ભોંવરે હેં જાયેં યા મરેં.
 નાચનારીઓ—ખ્યારે મોરે બાંકે સાંવરીયાંં વારીયાંં,
 અરે કયું બે નાહન મારી કટારીયાંં—ખ્યારે.
 રાત રહિં સળ સૌનનકે સંજે
 લોર ભયે કયું આયે તુંમ ખ્યારે ?
 જાઓજી જાઓ બસ અળ મોહિ કયું સતાને આયે ?
 દૂરદ દિલકે ન જાને તુને ખ્યારે હાં—ખ્યારે.

સાખીઓ—જય જય વિજય વિજય આજે થયો.
 ગાઓ સખી ઉમંગથી વિજયનાં શુભ ગાન—જય.
 અરિ સંહારી માતૃ ભૂમિને ઉગારી વીર હિમચંદ્ર આવે
 ગગડે દુડુલી બાજે ઠંકા નિશાન લાવે
 વીર કીર્તિથી આ દેશને ઉજાળે—જય.

સુંમન—હાં જાઓ યુને ના સતાવો
 બતાવો શું પ્રેમ આવો !
 પ્રીત બાંધી પાછળથી ભરમ'યા
 ખ્યારીપર શંકા કરી અકળાયા
 ઓ વહેમી દૂર થાઓ.....હાં જાઓ.

હેમચંદ્ર—મદ્દ ભરી મૂકો ચાળા !
 બહુ થઈ હવે બાળા
 ના દૂર થાઓ, આવોજ આવો

સુંમન—અહા પ્રેમની વાતો શી મીઠી આ જીભે જણાયે ?
 દિલ માફ તો બાઈ એક પલમાં લોભાયે
 પ્રેમ ના રહેવાયે—પ્રીત બાંધી

મનોરથ—વિસરી ગયા શું પ્રાણ સંખી પિયા ?
 ના હુંતો કદિ ભુલી શકી પિયા—વિસરી
 બાળપણે પોષ્યું પ્રીતિ બીજ અંતર
 આજ સુશોભિત વેલી થઈ પિયા—વિસરી,

ફાપાળી—માફ મન માન્યું છે રંગીલા રાજથી
 અળગી કરો ના માનો મોહનજી
 મોહનજી શાને બાઓ મૂલ મોંઘેરાં આજથી—માફ.
 ખ્યારા આવો હવે નહાસો છો કાં તમે ?
 જાઓ ના, અકળાઓ ના, દૂર થાઓ ના
 ડરો છો બહાલા શાને તમે ?
 પ્રીતમજી પદાનાં બતાવ્યે ન છોકું હું હાથથી—માફ.

